

ВЪПРОСИ НА ПРОФИЛАКТИКАТА НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ

Антони Христов¹

Резюме: Домашното насилие е „подводната“, латентна и слабо регистрирана част на насилствената престъпност, като по правило тя се осъществява зад заключените врати на домовете. Статистическите данни показват сериозно разпространение на този вид посегателства в българското общество. Въпреки това липсва достатъчно широка обществена дискусия по проб-

лема. На заден план остава дейността по профилактика на този вид престъпност. Настоящото изложение е посветено именно на някои проблеми, свързани с превенцията и контрола на домашното насилие.

Ключови думи: криминология, превенция и контрол, профилактика, насилствена престъпност, семеен конфликт, домашно насилие

I. Домашното насилие като особен вид насилствена престъпност

В криминологичната теория се приема, че явлението насилствена престъпност е „съвкупност от престъпления, извършени чрез употреба на физическа сила или чрез заплаха от употреба на такава, имащи за основна и непосредствена цел да лишат човек от живот или да увредят неговото здраве, лична свобода, телесна (в това число и полова) неприкосновеност“².

Под това определение попада и домашното насилие като вид девиантно поведение³. То е част от явлението престъпност и в частност от насилствената престъпност поради многобройните им общи характеристики и детерминанти. Домашното насилие обаче има и свои специфични особености, които предпоставят неговото разглеждане като самостоятелно явление в рамките на насилствената престъпност. Следва да бъде отбелязано, че не всяка форма на домашно насилие има престъпен характер, макар да представлява отклоняващо се поведение. Единствено деянията, удовлетворяващи признаците на нормативното понятие за престъпление, могат да бъдат част от социалното явление престъпност съгласно характерния за европейската доктрина легалистичен подход. „Другите прояви на девиантно поведение, явяващи се отклонение от правна норма, представляващи нарушение на правна забрана, могат да представляват граждански деликт, дисциплинарно нарушение и админи-

¹ Антони Христов, докторант по криминология към катедра „Наказателноправни науки“ на СУ „Св. Климент Охридски“, ел. поща: atthristov@gmail.com

² Вж. Малков, В. Д. (2008). *Криминология: Учебник для вузов*. Москва: Юстицинформ.

³ Девиантно поведение включва всички прояви на отклонение от правни норми и морални норми, които получават неодобрение, негативна оценка и много от тях биват санкционирани. Прояви на девиантно поведение са и престъпленията по Наказателния кодекс, от чиято съвкупност се състои престъпността като криминологично понятие. По-подробно вж. в Станков, Б. (2001). *Криминология. Теоретични основи*. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“.

стративно нарушение⁴⁴. В зависимост от степента на засягане на обществените отношения, различните проявения на домашно насилие могат да бъдат предмет на гражданскоправен или наказателноправен контрол⁵.

Българският законодател, в чл. 2 от Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН), е приел, че домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпругеско съжителство. По този начин е разширен кръгът от лица – субекти и обекти на домашно насилие, в сравнение с разбирането на Организацията на обединените нации (ООН), че домашно насилие е равнозначно на насилие, осъществено от и срещу интимен партньор⁶. Наказателният кодекс (НК) въздига в по-тежко наказуеми престъпните прояви, извършени в условията на домашно насилие, като понятието е дефинирано от законодателя в чл. 93, т. 31 от НК. При дефиниране на това понятие водещо е разбирането, че субект на такова престъпление може да бъде само лице, което е или е било част от домакинството на пострадалия. НК не съдържа специално определение за термина „домакинство“, като думата е използвана в общоупотребимия ѝ смисъл според изискването на чл. 9, ал. 1 от Закона за нормативните актове (ЗНА). В тълковния речник едно от значенията на думата „домакинство“ е „семейство, което живее самостоятелно в един дом“⁷.

Затова е вярно, че домашно насилие не се ограничава само до осъществяване на такова спрямо интимен партньор, а е и всяко осъществено насилие или опит за осъществяване на насилие от и спрямо възходящи, низходящи или роднини по съребрена линия, попечители, настойници и т.н., така както ги е определил специалният закон.

Тогава, когато домашното насилие има престъпен характер, то се отличава от други престъпни прояви в рамките на конвенционалната насилствена престъпност по това, че противоправният акт се осъществява спрямо лице, което се намира в определена връзка с престъпния деец – възходящ, низходящ, съпруг, лице, живеещо в едно домакинство с дееца. Разлика често може да се намери и в мотивационната сфера на дееца – самоутвърждаване в роля на глава на семейството, семейно-битови неуредици по отношение на пари, управление и разпореждане с общо движимо или недвижимо имущество, ревност, желание за упражняване на власт и контрол върху живота на жертвата. Също така могат да бъдат намерени отличия в причините и условията за осъществяване на такъв вид насилие – собственическо отношение на извършителя спрямо най-близките хора, разстройство на брачните отношения, продължителна изолация в рамките на дома вследствие на въведената в страната епидемична обстановка през 2020 г. и др. Именно поради тези различия подходът към профилактиката на този вид девиантно поведение следва да е съобразен със спецификите на конкретното явление „домашно насилие“.

⁴ Вж. Илкова, Р., Ранчев, И. (2020). *Криминология. Обща част*. София: Сиела.

⁵ Относно връзките между наказателноправна и гражданскоправна защита от домашно насилие Вж. Пушкаророва, И. *Съставомерно домашно насилие – общи положения*. София: Национален институт на правосъдието.

⁶ Относно позицията на ООН вж. What Is Domestic Abuse? *United Nations* [online] [viewed 2.08.2021]. Available from: <https://www.un.org/en/coronavirus/what-is-domestic-abuse>

⁷ Вж. Авторски колектив (2012). *Речник на българския език*. Т. IV. София: „Проф. Марин Дринов“.

II. Ниво и динамика на домашното насилие⁸

Състоянието на престъпността е показател за криминалната заразеност на даден вид общество⁹. Към момента в България децентрализирано, в различни бази данни на различни държавни органи и обществени организации, и по различни критерии и методологии се събират данни относно извършителите, жертвите и подадените сигнали, свързани с домашно насилие. За пръв път през 2020 г. в официалната полицейска статистика е отразен общият брой на регистрираните престъпления, извършени в условията на домашно насилие, а именно 606, като материалите по всички тях са изпратени в прокуратурата¹⁰. Данните не включват подадените сигнали, които органите не са регистрирали, по които не са предприети действия, или такива, по които органите на реда са извършили проверка, без да установят нарушение или данни за престъпление.

Въпреки липсата на статистически данни по единни критерии съществуват различни бази данни, водени от съдилищата, прокуратурата, органи на държавна власт и някои неправителствени организации, при чието съпоставяне се вижда, че през последните две години има рязък скок на случаите на домашно насилие.

Така например Агенцията за социално подпомагане (АСП) предоставя данни, от които е видно, че за 2016 г. е идентифицирала 718 жертви на домашно насилие, за 2017 г. – 710, за 2018 г. – 830¹¹. С основание може да се каже, че случаите на домашно насилие са в пъти повече от тези, идентифицирани от АСП. През 2018 г., когато АСП идентифицира най-голям брой жертви на домашно насилие, обърнали се към социалните служби, по данни на Министерството на вътрешните работи (МВР) подадените от Дирекция „Национална система 112“ сигнали към областните дирекции на МВР за домашно насилие са 22 967 броя, а през последната предпандемична 2019 г. – 26 242 броя. Не всички жертви обаче избират да подадат сигнал на телефон 112 – сигнали биват подавани и на места в районните управления на МВР, а и далеч не всички жертви са склонни да се обърнат за помощ към органите на реда. Латентността на проявните форми на домашно насилие, включително и такива с престъпен характер, е много висока. Няколко неправителствени организации поддържат „горещи линии“, на които могат да бъдат подавани сигнали¹². Такива също така могат да бъдат подавани чрез електронни съобщения и анонимни чатове. Поради разнообразието на каналите, чрез които могат да бъдат подавани сигнали за домашно насилие, както и поради високата латентност на този вид престъпна дейност и ниските нива на регистрацията, извършвана от отговорните лица¹³, все още е особено трудно данните да бъдат обобщени и систематизирани.

⁸ Данни за периода 2016–2020 г. за Република България.

⁹ Вж. Айдаров, Й. (2010). *Криминология*. София: Сиела.

¹⁰ Вж. *Годишен бюлетин полицейска статистика за 2020 г.* [онлайн] [прегледан на 30.07.2021]. Достъпен на: <https://www.mvr.bg/министерството/programni-dokumenti-otcheti-analizi/статистика/годишен-бюлетин-полицейска-статистика>

¹¹ Вж. *Анализ на броя на случаите на домашно насилие и насилие, основано на полов признак за 2014–2020 г. на Министерството на труда и социалната политика* [онлайн] [прегледан на 3.08.2021]. Достъпен на: <https://old.mlsp.government.bg/ckfinder/userfiles/files/analiz-2.pdf>

¹² Това са Национална гореща телефонна линия за пострадали от насилие на Фондация „Асоциация Анимус“, чийто сайт е достъпен на адрес: <http://animusassociation.org/programi-uslugi/goresha-linia/> [прегледан на 3.08.2021]; Психологична денонощна линия за обслужване при кризи на Асоциация „Деметра“, чийто сайт е достъпен на адрес: <https://demetra-bg.org/> [прегледан на 3.08.2021]; Национална денонощна специализирана телефонна линия за професионална подкрепа на Сдружение „Алианс за защита от насилие, основано на пола“, чийто сайт е достъпен на: <http://www.alliencedv.org/> [прегледан на 3.08.2021].

¹³ MacDonald, Z. (2002). Official Crime Statistics: Their Use and Interpretation. *The Economic Journal*, Vol. 112, Issue 477, 85–106.

В същото време неправителствените организации съобщават за рязка промяна в динамиката на този вид посегателства, като случаите на физическо и вербално домашно насилие в България от влизане в сила на ограниченията, свързани с пандемията от COVID-19, са се увеличили с 80% спрямо 2019 година. По данни на МВР през 2020 г. българските съдилища са издали 3057 заповеди за налагане на мерки за защита от домашно насилие.

Най-ясно проблемът с домашното насилие в България се вижда по статистиката на лицата от женски пол, умъртвени от лица, с които живеят в едно домакинство или във фактическо съжителство. По данни от Годишния доклад за дейността на Омбудсмана на Република България¹⁴ само през 2020 г. двадесет жени са загубили живота си вследствие на упражнено домашно насилие. Като се съпоставят тези данни с общия брой извършени убийства за 2020 г. (66 на брой съгласно данни на МВР¹⁵), става ясно, че 30,3% от жертвите на всички умишлени убийства, извършени на територията на страната, са жени, загубили живота си вследствие на упражнено домашно насилие от страна на партньорите им. Процентното съотношение би станало още по-голямо, ако се водеше статистика за умъртвените деца, родители и т.н.

III. Обща профилактика на домашното насилие

Общата или генерална профилактика се характеризира с това, че съдържащите се в нея мерки са „необходим елемент от цялостната социално-икономическа дейност, служат за отстраняване на недостатъците в социалната, нравствена и духовна сфера в обществото“¹⁶. Тези мерки не преследват пряко конкретни цели в борбата с определен вид престъпност, а способстват за ограничаването ѝ чрез общото си положително въздействие върху обществото като цяло¹⁷.

Общата профилактика има за своя главна цел да създаде социална среда, която да е непригодна за възникване и възпроизвеждане в нея на престъпно поведение. Създаването на нормална социална среда, в която възможно най-много хора да се чувстват духовно и материално удовлетворени, в безопасност и интегрална част от нещо по-голямо от себе си, от едно общество, препятства възникването на потребности, които личността не би могла да удовлетвори по друг начин, освен чрез осъществяване на престъпление в смисъл на отклоняващо се от общоприетото поведение, а вследствие на това не позволява последващо формиране на конкретни мотиви за извършване на престъплението.

За създаване на подобна социална среда специализираните и неспециализираните субекти на криминологичната профилактика следва да се борят за отстраняване на главните социо-икономически причини и условия за възникване на престъпността като социално явление, в това число бедност, безработица, лошо образование и здравеопазване, етническо напрежение между членове на обществото, недопускане на икономически и социални сътресения, водещи до влошаване на материалното благосъстояние и морален упадък.

Не следва да се подценява и ефектът на наказателноправните мерки при противодействие на този вид престъпност. Същият би бил ефикасен обаче ако бъдат изпълнени две главни условия. На първо място следва да бъде ограничена латентността на този вид престъпност, като се предприемат комплекс от мерки, които да подпомогнат заявяването и ре-

¹⁴ Годишен доклад за дейността на Омбудсмана за 2020 г. [онлайн] [прегледан на 2.08.2021]. Достъпен на: [https://www.ombudsman.bg/pictures/ANNUAL%20REPORT%202020\(1\).pdf](https://www.ombudsman.bg/pictures/ANNUAL%20REPORT%202020(1).pdf)

¹⁵ Годишен бюлетин полицейска статистика за 2020 г.

¹⁶ Вж. Малков. В. Д. Цит. съч.

¹⁷ Вж. Айдаров. Й. Цит. съч.

гистрирането ѝ. Такива мерки биха могли да бъдат например създаване на единна база данни, в която по единни критерии да се вписва и обобщава информация за пострадалите и извършителите на домашно насилие; мотивиране на пострадалите да се обръщат към органите на реда или органите на социално подпомагане при случаи на домашно насилие, като се въздейства благоприятно върху факторите, имащи значение за нивото на заявяване на престъпления от гражданите към полицията¹⁸, включително чрез премахване на т.нар. „полицейски филтри“, пречателни за регистрирането на подадените сигнали от органите на реда¹⁹.

Второто условие за провеждане на ефикасна наказателна политика²⁰ по отношение на деянията, извършени в условията на домашно насилие, е държавните и местни органи на власт да провеждат политики по информиране на обществото, част от което са и лица, упорядняващи домашно насилие, че поведението им е неприемливо за останалата част от обществото и подлежи на санкция. В случая не става дори въпрос настоящите и потенциални извършители на такъв вид престъпна дейност да осъзнаят неизбежността на последващо наказание, а да бъде доведено до знанието им именно, че същото принципно е наказуемо. Към момента не може реалистично да говорим за „неизбежност“ на наказанието – от 606 регистрирани престъпления, извършени в условията на домашно насилие за 2020 г., разкрити са 303, или 54,5% от всички. Интересен е фактът, че останалите 45,5% от извършените престъпления при условията на домашно насилие са останали неразкрити, въпреки че органите са успели да установят, че съответното престъпление е извършено в условията на домашно насилие, което, съгласно съдържащото се НК определение за домашно насилие, априори предполага стесняване на кръга на възможните извършители. Логиката на разследването, струва ми се, следва да е обратна – първо се установява извършителят и в зависимост от това дали попада в обхвата на възможните субекти на престъпление, съгласно чл. 93, т. 31 от НК, следва да се прецени дали става въпрос за престъпление, извършено в условията на домашно насилие, или не.

Както установихме, статистиката не позволява да бъде манифестирано в обществото положението за неизбежност на наказанието. Може да се започне обаче с провеждане на кампания за възпитаване на обществото в насока, че домашното насилие е поведение, което е наказуемо съгласно българския наказателен закон. В момента в българското общество има висока толерантност към домашното насилие, а и към насилието въобще вследствие на „все още разпространената патриархална структура на българското семейството, където е приемливо мъжът със сила да възпитава децата си и да контролира поведението на интимния си партньор“²¹, разпространение в масовата култура на престъпна идеология и морал, сравнително лесен достъп до хладно и огнестрелно оръжие и т.н., поради което самият факт, че домашното насилие е общественоопасно, противоправно и наказуемо поведение, се осъзнава в недостатъчна степен.

¹⁸ Открояват се четири основни групи фактори, които се посочват като значими в предишни изследвания: характеристиките на самото престъпление, характеристиките на жертвата, характеристиките на извършителя на престъпление и социално-икономическият контекст. Вж. Русев, Ат., Герганов, Ал., Безлов, Т. (2020). *Тенденции на престъпността в България 2010–2020 г.* [онлайн]. София: Център за изследване на демокрацията [прегледан на 2.08.2021]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2020_11/CrimeTrends_BG_WEB.pdf

¹⁹ Относно необхватаната от полицейската статистика престъпност вж. пак там.

²⁰ Относно понятието, елементите и субектите, провеждащи „наказателна политика“ в България, вж. Велчев, Б (2012). *Проблеми на наказателната политика в Република България*. София: Сиела.

²¹ Вж. Златанова, В. (2013). Домашното насилие като социален проблем. В: *Пространствата между социологията и социалната психология*. (съст.) Т. Неделчева. София: Аскони-издат.

Не само възприятието за неизбежност на наказанието влияе на престъпността, но също така и възможната, макар и несигурна перспектива за такава. За да бъде доказана тази връзка емпирично, канадските криминолози Етиен Бле и Жан-Люк Бахер помолили някои застрахователни компании да изпратят писмени уведомления до някои от своите клиенти, с които да им напомнят, че извършването на застрахователна измама е наказуемо деяние, а впоследствие сравнили претенциите на тези клиенти с контролна група на такива, които не са получили подобни уведомления от застрахователите си. Уведомленията са изпратени по време, когато клиентите са имали възможност да заявят необосновано увеличени претенции за изплащане на обезщетения. Бле и Бахер установяват, че онези лица, които са получили уведомления, е по-малко вероятно да заявят претенциите си, отколкото тези в контролната група²². Доказва се, че предупреждението дава на хората усещането, че има възможност да бъдат подведени под отговорност за извършване на застрахователна измама, и това ограничава незаконната им дейност.

IV. Специална профилактика на домашното насилие

Профилактика на специално криминологично равнище представлява дейност по разкриване и отстраняване на специфичните криминогенни фактори за отделните видове престъпност²³. Както вече бе посочено, домашното насилие е част от насилствената престъпност. Поради тази причина към неговата профилактика на специално криминологично равнище са относими мерките, които следва да бъдат вземани с цел ограничаване на насилствената престъпност, като се отчитат, разбира се, и спецификите на съответния вид девиантно поведение, някои от които бяха посочени по-горе. Такива мерки са решаване на семейно-битовите конфликти от професионалисти, когато това е необходимо (психолози, медиатори и др.); предприемане на социални мерки за оздравяване на средата, която обкръжава семейството; предприемане на ограничителни и санкционни мерки спрямо родители, водещи антиобществен начин на живот, и осигуряване на правилното възпитание на децата в микросредата, от която са част – семейство и училище; оказване на квалифицирана помощ на психично болни спрямо европейските стандарти и подобряване на болничната и диспансерна среда; ограничаване на достъпа до наркотични вещества и спиртни напитки с цел намаляване на негативното влияние на наркоманията и алкохолизма върху взаимоотношенията на участниците в обществото и катализиращия им ефект при извършване на насилствени посегателства²⁴.

Следва, разбира се, да бъдат предприемани и специфични профилактични мерки на групово и индивидуално ниво за ограничаване именно на домашното насилие като специфичен вид девиантно поведение. Широкото му разпространение в обществото изисква предприемане на целенасочени профилактични мерки и приемане на целеви политики на национално и регионално равнище.

В тази област важно значение има приеманата ежегодно от Министерския съвет Национална програма за превенция и защита от домашно насилие на основание чл. 6, ал. 6 от Закона за защита от домашно насилие. Този документ представлява рамка на заложените цели, които следва да бъдат постигнати през календарната година с цел превенция на домашното насилие. Видно е обаче, че всяка календарна година се публикува програма, която

²² Blais, E., Bacher, J.-L. (2007). Situational Deterrence and Claim Padding: Results from a Randomized Field Experiment. *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 3, 337–352.

²³ Вж. Айдаров, Й. Цит. съч.

²⁴ Вж. и Антонян, Ю. М. (2004). *Криминология: избранные лекции*. Москва: Логос.

поставя цели за изпълнение, които са формулирани и в преходните програми, а голяма част от нея се заема от дейности по информиране и обучение на квалифициран персонал, което безспорно е важно, но също така е важно да се засегнат и интегралните за системата проблеми. Ежегодно се залага и цел за промяна в законодателството с цел усъвършенстването му, без да се поставя конкретна задача, която такава промяна следва да изпълни и без предварително извършен задълбочен анализ и оценка на въздействието.

Стъпка в правилната посока е съвместни инициативи между компетентните органи и неправителствените организации (НПО), работещи в областта на превенцията и противодействието на домашното насилие, които често имат голям опит в тази сфера, а и по-обективен поглед върху действителността поради факта, че за разлика от специализираните държавни и регионални органи, нямат интерес да изкривяват статистическите данни в своя полза по кариерни и политически съображения.

Мерките, които следва да се вземат за противодействие на домашното насилие, са тясно свързани и с мерките, насочени срещу насилието над жени и деца, тъй като към настоящия момент престъпленията срещу личността, към които спадат и престъпленията, извършени в условията на домашно насилие, се извършват предимно от лица от мъжки пол – такива са 87,39% от всички разкрити престъпления срещу личността за 2020 година.²⁵ Същият извод за структурата на домашното насилие като престъпно поведение може да бъде направен, като се отчете, че за 2020 г. по данни на МВР българските съдилища се издали 3057 ограничителни заповеди, като от тях 349 са за насилие срещу мъже, т.е. 11,4% от всички, а останалите за насилие срещу жени и деца. В тази връзка съществуват редица международни актове, които съдържат конкретни препоръки в тази област. Такива са приетите през 1995 г. Пекинска декларация и Пекинска платформа от ООН, които формулират стратегически цели за постигането на равенство на половете в 12 ключови области, сред които е и проблемът за насилието спрямо жени, както и Истанбулската конвенция, която за своя главна задача има премахването, предотвратяването и преследването на насилието срещу жени, включително и домашното насилие. Такива са например мерките, свързани с предоставяне в достатъчна степен на подслони за пострадалите от насилие, специализирани услуги за подкрепа, извършване на обучения за съответни специалисти и др.

Удачно според мен е предвиденото в ЗЗДН задължение извършителят да посещава специализирани програми, както и възможността за пострадалия да участва в програми по възстановяване. Факт е обаче, че към настоящия момент такива програми са единици и се предоставят от неправителствени организации, въпреки че изискване на закона е Дирекция „Социални дейности“ (ДСД) към общините и доставчиците на социални услуги да осигурят подкрепа на пострадалите за възстановяване и да имат специализирани програми за работа с извършителя. Държавата следва да провежда по-активна политика в областта на подкрепа на жертвите, като е препоръчително поне в областните градове да бъдат създадени достатъчно на брой комплексни центрове, в които да се провеждат дейности по подпомагане, консултиране и информиране относно правата на пострадалите от домашно насилие. В тези центрове следва да работят професионално подготвени кадри, получаващи мотивиращо заплащане.²⁶

²⁵ *Годишен бюлетин полицейска статистика за 2020 г.*

²⁶ В момента кризисният център „Света Петка“ е единственото място в София за тази цел при почти два милиона жители в столицата. Кризисният център „Света Петка“ представлява комплекс от социални услуги за лица, пострадали от домашно насилие, които се предоставят за срок до шест месеца и са насочени към оказване на индивидуална подкрепа, задоволяване на ежедневните потребности и правно консултиране или социално-психологическа помощ, когато се налага незабавна намеса в случай на риск и спешност. Достъпен на: <http://animusassociation.org/centar-za-vazstanoviavane-konsultirane-psihoanaliza/krizisen-centar/> [прегледан на 2.08.2021].

Също така не е предвидена санкция за неизпълнение от страна на извършителя да участва в задължителните програми, а е известно, че задължение без санкционен механизъм за неговото изпълнение е просто добро пожелание²⁷.

Подходяща мярка би била и разширяването на кръга от лица, които могат да подадат молба за налагане на мярка защита. Към момента активно легитимирани са лицата, намиращи се в родство по права линия с пострадалия, настойникът или попечителят му и при някои случаи директорът на Дирекция „Социално подпомагане“. Смятам обаче, че кръгът лица следва да бъде разширен, като в него се включат не само роднините по права линия, но и тези по съребрена, тъй като не виждам причина същите да са априори изключени, при положение че е възможно да обитават същото домакинство и да имат по-обективен поглед върху взаимоотношенията в домакинството, независимо че не са роднини по права линия на пострадалото лице. Уместно е да се помисли и върху възможността законодателният подход по отношение на изискванията за допустимост на молбата за издаване на заповед за мярка за защита да бъде коренно променен. В момента общественият интерес диктува да се даде право на всеки, без значение от връзката му с пострадалия, да инициира такова производство пред съда, който от своя страна ще прецени основателността на молбата съобразно представените му доказателства. Не следва да бъде отказвана защита на поставено в риск от домашно насилие лице, особено ако в молбата има данни за непосредствен риск за живота на това лице по причини, че молбата е подадена от страна без активна легитимация. Алтернативен вариант е да се отнеме правото на роднините на пострадалия да подават молби за защита с цел избягване на злоупотреби от недобросъвестни лица, но за сметка на това в правомощията на органите на МВР да бъде включено, че при установена от тях в рамките на служебните им задължения вероятност за упражнено домашно насилие могат и са длъжни да сезират компетентния съд за издаване на заповед за налагане на мярка за защита.

Невинаги заповедите за защита се издават достатъчно бързо. В София например натовареността на съдилищата може да доведе до това делото да бъде насрочено дълго след предвидения в закона месечен срок. Еwentуално издадената заповед пък няма да влезе в сила, докато не бъде връчена на посочения нарушител, което е отделен проблем, тъй като често уведомяването на нарушителя за издадената заповед е силно затруднено поради заетостта на отговорните служители, трудно откриване на лица, които често не променят настоящия си адрес в съответната община. За решаването на тези проблеми по възможност да бъде ангажиран допълнителен административен ресурс за навременното насрочване на делата и връчването на съответните книжа, въвеждането и използването на алтернативни методи за връчване – чрез имейл, чрез Системата за сигурно електронно връчване, чрез запечатване и при отказ.

Критика може да се отпрати и по отношение на предвидения в чл. 10 от ЗЗДН преклюзивен срок за подаване на молба от пострадалия, тъй като актуалната му уредба по-скоро води до ограничаване на възможността на пострадалия да сезира компетентните органи. В рамките на това производство по морални съображения не може да има изискване за процесуална дисциплинираност от страна на пострадалия, тъй като същият не преследва отделен материален интерес, а защитава телесната си неприкосновеност и живот²⁸.

²⁷ Неизпълнението на заповед за защита от домашно насилие е престъпление по чл. 296 от НК, но възможността да бъде сезирана прокуратурата се ползва крайно рядко, като малко са и внесените в съда обвинителни актове за подобно престъпление. Смятам, че специалният закон следва да предвиди алтернативни административнонаказателни разпоредби, както и подход например е приет в чл. 304 от Административнопроцесуалния кодекс.

²⁸ В тази връзка вж. CEDAW/C/73/D/99/2016 in the case of S.L. v. Bulgaria: “The Committee finds that the rationale behind the one-month period within which, under the article, a victim must apply for a protection order,

Тепърва предстои да стане ясно дали съдът би предоставил защита на пострадало лице, което се намира в хомосексуална връзка, тъй като все още няма релевантна съдебна практика. Действително, законът не изключва изрично възможността такива лица да потърсят защита, но пък, от друга страна, не ги и включва с изрична разпоредба, което означава, че компетентният съд ще трябва да извърши тълкуване в бъдеще. Следва да се има предвид, че за разлика от НК, Законът за защита от домашно насилие не включва в понятията си „лица, живеещи в едно домакинство“, а се ограничава до сравнително по-тесни понятия като „семейна връзка“ и „фактическо *съпругеско* съжителство“.

Наказателноправното равнище на защита от домашно насилие също следва да претърпи развитие.

На първо място следва да бъдат съобразени препоръките на Комитета за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените относно България от 2012 година. Необходимо е да се предвиди изрично, че причиняването на телесна повреда в условията на домашно насилие се преследва по общия ред посредством изменение на специалната разпоредба на чл. 161 от НК, в която се предвижда за леките телесни повреди по чл. 130, чл. 131, ал.1, т.3-5 от НК, за лека и средна телесна повреда по чл. 132 от НК, както и телесните повреди по чл. 132, 133 и 134 от НК, причинена на възходящ, низходящ, съпруг, брат или сестра, наказателното преследване да се възбужда по тълба на пострадалия.

На второ място, от преосмисляне се нуждае изискването, визирано в чл. 93, т. 31 от НК, престъплението да се квалифицира като извършено в условието на домашно насилие само ако е предхождано от системно упражняване на насилие. Системността предполага, че не е достатъчно осъществяването на едно деяние от определен вид, за да бъдат накардени определени обществени отношения в достатъчна степен, изискваща прилагане на наказателноправна репресия. Случаят с домашното насилие, струва ми се, не е такъв, защото насилствените посегателства, извършени спрямо най-близките за дееца хора, разкриват повишена степен на обществена опасност на дееца и деянието, което предполага въздигането му в квалифициращо обстоятелство, без да е необходима системност на посегателствата.

Законът следва да приравни ранните бракове, които често се сключват под принудата на останалите членове на семейството в рамките на някои етнически общности, на форма на домашно насилие, независимо от традициите и културния код на тези общности, тъй като такива практики деградират човешкото достойнство и могат да бъдат причина за неблагоприятни физически и психически изменения у личността. Към настоящия момент принудителният брак е престъпление, когато е сключен след упражнена сила, заплашване или злоупотреба с власт, но ЗЗДН също следва да гарантира защитата на жертвите на принудителен брак.

Не на последно място, за профилактиката на домашното насилие имат значение интегрирането на образователни стратегии, с чиято помощ от ранна възраст на децата в училищна и предучилищна възраст да бъде обяснявано, че насилието, независимо от това къде и от кого се осъществява, не е норма и не може да бъде приемано за такава, а е вид отклоняващо се от нормата поведение, увреждащо и застрашаващо личността и микросредата, в която тя се развива. И в момента съществуват програми, които засягат темата и по които се

---

whereby the order is meant to provide for urgent court interventions rather than policing the cohabitation of partners, lacks gender sensitivity in that it reflects the preconceived notion that gender-based violence and domestic violence is, to a large extent, a private matter falling within the private sphere, which, in principle, should not be subject to State control. The committee recommends to the State party to promptly amend article 10 (1) of the Protection against Domestic Violence Act so as to remove the one-month time limit and thereby ensure that protection orders are available without placing undue administrative and legal burdens on applicants: and ensure that the provisions of the Act ease the burden of proof in favour of the victim”.

обучават учители и ученици да разпознават домашното насилие, но те обикновено се реализират от неправителствени организации, понякога и без подкрепата на държавните институции. В образователните учреждения следва да бъде провеждана официална държавна политика за противодействие на домашното насилие. Можем да вземем добър пример от Франция, където с цел комплексно противодействие на домашното насилие и насилието срещу жени бяха направени изменения в много нормативни актове, включително и в Образователния кодекс, в който е включено изискване училищата да преподават на всяко образователно ниво теми, засягащи равенството между половете и борбата с домашното насилие и дискриминацията. За да осигурят този вид образование, на училищата е позволено да поискат помощта на асоциации, специализирани в защитата на правата на жените и в насърчаването на равенството между половете, както и помощта на други лица, участващи в предотвратяването и борбата срещу свързани с насилие актове.

В заключение, има множество мерки, които могат да бъдат предприети от субектите на профилактика при превенция и контрол на домашното насилие. Някои от тези мерки дори не изискват значителен обществен и финансов ресурс. Българският законодател може, без да демонстрира ненужно новаторство, да заимства множество добри примери от различни държави, бележещи сериозен напредък в борбата с този вид девиантно поведение, и да обезпечи практическото им приложение, като същевременно следва препоръките и стратегиите на международните организации като Комитета за премахване на всички форми на дискриминация спрямо жените при ООН, Съвета на Европа, Международната организация на труда и политиките на равнище Европейски съюз.

Цитирана литература

Авторски колектив (2012). *Речник на българския език*. Т. IV. София: „Проф. Марин Дринов“.

Айдаров, Й. (2010). *Криминология*. София: Сиела.

Антонян, Ю. М. (2004). *Криминология: избранные лекции*. Москва: Логос.

Велчев, Б. (2012). *Проблеми на наказателната политика в Република България*. София: Сиела.

Златанова, В. (2013). Домашното насилие като социален проблем. В: *Пространствата между социологията и социалната психология*. (съст. Т. Неделчева). София: Аскони-издат.

Илкова, Р., Ранчев, И. (2020). *Криминология. Обща част*. София: Сиела.

Малков, В. Д. (2008). *Криминология: Учебник для вузов*. Москва: Юстицинформ.

Пушкарлова, И. *Съставомерно домашно насилие – общи положения*. София: Национален институт на правосъдието.

Станков, Б. (2001). *Криминология. Теоретични основи*. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“.

Русев, Ат., Герганов, Ал., Безлов, Т. *Тенденции на престъпността в България 2010–2020 г.* [онлайн] [прегледан на 2.08.2021]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2020_11/CrimeTrends_BG_WEB.pdf

Blais, E., Bacher, J.-L. (2007). Situational Deterrence and Claim Padding: Results from a Randomized Field Experiment. *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 3, 337–352 [online] [viewed 4.08.2021]. Available from: <https://link.springer.com/journal/11292/volumes-and-issues/3-4>

MacDonald, Z. (2002). Official Crime Statistics: Their Use and Interpretation. *The Economic Journal*, Vol. 112, Issue 477, 85–106.

ISSUES IN THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE

Antoni Hristov²⁹

Abstract: The domestic violence is the “underwater”, latent, and poorly registered part of the violent crime, as by nature it takes place behind locked doors. The statistical data shows a serious spread of this type of violation in the Bulgarian society. Despite that, there is no sufficiently broad public discussion on the problem. In the background re-

mains the activity of prevention of this particular type of crime. This article is dedicated to some issues related to the prevention and control of domestic violence.

Keywords: Criminology, Prevention and Control, Prophylactic, Violent Crimes, Domestic Conflict, Domestic Violence

---

²⁹ Antoni Hristov, PhD Student in Criminology at the Department of Criminal law studies, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, e-mail: atthristov@gmail.com